

MONTIRANI PROCES PROTIV MONTIRANOG PROCESA NA HRT-U?

ZAŠTO U SLUČAJU EMISIJE NEWS BARA NE MOŽEMO GOVORITI O GOVORU MRŽNJE

Autorice: Sara Lalić i Cvijeta Senta

Posljednjih se godina u javnosti, a i u pravnim krugovima koji se bave slobodom izražavanja, mnogo raspravljalo o slobodi izražavanja i satiri, odnosno koje su granice satiričnog izražavanja i u kojim bi slučajevima satira zapravo mogla širiti govor mržnje. U tom kontekstu, mnogo su kontroverzi izazvali slučajevi koji se tiču prikazivanja proroka Muhameda i satire kojom se kritizira ili propituje Islam kao religiju i njene dogme, tj. karikatura koje su objavljene u danskim novinama *Jyllands-Posten* 2006. godine, a koje su kasnije objavljene i u francuskom satiričnom časopisu *Charlie Hebdo*. Teroristički napad na redakciju satiričnog časopisa *Charlie Hebdo* u Parizu prošle godine dodatno je intenzivirao o raspravu, čak i izvan krugova koji se bave ljudskim pravima i medijima.

Satira je važan oblik izražavanja političkih stavova, na što je u više odluka upozoravao i Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu – prema riječima Suda, „*satira je oblik umjetničkog izražavanja i društvenog komentara koji, kroz svoje inherentne karakteristike preuveličavanja i iskrivljavanja stvarnosti, prirodno cilja na provokaciju i uznemiravanje. S obzirom na to, svako ograničavanje prava umjetnika – ili bilo koga drugoga – treba biti preispitan s posebnom pažnjom*¹“.

I u Hrvatskoj se o satiri kao jednom od načina prenošenja političkih poruka već dugo govori. Zsigurno najvažniji medij koji je koristio satiru u zadnjih nekoliko desetljeća, Feral, tijekom devedesetih je, zajedno sa svojim kreatorima, prošao kroz sito i rešetko pokušaja cenzure i zastrašivanja od strane vlasti koju je, u nekim vremenima doista hrabro, kritizirao.

¹ Eon protiv Francuske, zahtjev br. 26118/10

U proljeće 2016. godine u javnosti se rasprava o satiri izrazito intenzivirala i postala glavna vijest, nakon što je Hrvatska radiotelevizija odlučila prekinuti ugovor s News barom i time ukinuti ugovor s News Bar-om. Argument Hrvatske radiotelevizije je bio da je jedan od nastavaka te emisije raspirivao rasnu, vjersku i drugu netrpeljivost. Kao reakcija na taj potez HRT-a, mnogo je udruga, javnih osoba i medija snažno kritiziralo HRT, s tvrdnjom da se radi o ograničavanju slobode izražavanja, a organiziran je i skup podrške News Baru pod nazivom „Za satiru spremni“, koji je okupio nekoliko tisuća ljudi. Postavlja se stoga pitanje, je li ukidanje Montiranog procesa zaista bilo ograničavanje slobode izražavanje tj. jesu li argumenti vodstva HRT-a bili plauzibilni, odnosno, je li emisija Montirani proces zaista širila raspirivala netrpeljivost i je li i trebala biti ukinuta kako joj to više ne bi bilo omogućeno.

Montirani proces² satirična je politička emisija rađena po uzoru na Daily show Comedy Central-a³, a proizvodio ju je News-bar, satirični projekt koji je izrastao iz YouTube kanala News-bar započetog krajem 2011. godine, a koji se transformirao u portal news-bar.hr sredinom 2012. godine. Taj portal donosi lažne satirične vijesti iz društvenog i političkog života, po čemu je u Hrvatskoj dobro poznat.

Emisija Montirani proces zamišljena je tako da u 45 minuta programa svake nedjelje na Prvom programu Hrvatske televizije obradi društveno-političke aktualnosti. Hrvatska televizija i News-bar potpisali su ugovor za ukupno deset emisija. Međutim, snimljeno je i emitirano šest emisija od početka 2016. godine. Sedma je emisija snimljena nakon što je News-baru uručeno neodobranje scenarija uz zabranu emitiranja. Programsko vodstvo HTV-a navelo je da svoju „*odluku temelji na činjenici da se u jednome dijelu scenarija spominje sadržaj koji je neprimjeren emitiranju na Hrvatskoj radioteleviziji i potpuno je u suprotnosti s misijom, vrijednostima i načelima Hrvatske radiotelevizije te smatra da je zloupotrijebljena tema satirične emisije za raspirivanje vjerske,*

² Emitirane emisije Montiranog procesa dostupne su na: <http://montiraniprocес.hrt.hr/>, pristupljeno 26. kolovoza 2016. godine

³ Više dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Daily_Show, pristupljeno 26. kolovoza 2016. godine

*nacionalne i druge netrpeljivost*⁴“. Sadržaj koji se spominje vjerojatno se odnosi na reportažu o pripadnicima židovske vjeroispovijesti koju je uredio Domagoj Zovak.

U reportaži/skeču naslovljenom „Židovi će spraviti cijeli svijet“ Zovak razgovara s Ognjenom Krausom, predsjednikom Židovske općine Zagreb nastavno na govor Ante Kovačevića s Općeg sabora stranke HSP dr. Ante Starčević gdje je ustvrdio: „Moramo se, po mom mišljenju, ponašati kao Židovi i trebamo učiti od njih u političkom, obavještajnom i gospodarskom smislu. Oni su lutali od nemila do nedraga, pjevajući onu čuvenu hebrejsku 'L'shanah haba'ah b'Yerushalayim' - sljedeće godine srest ćemo se u Izraelu. Dobili su svoju državu, znaju cijeniti - za prst svoga vojnika oni su u stanju spraviti cijeli svijet.“⁵ Dakle, razgovor Zovka i Krausa kao i skeč u cijelosti parodija je rečenoga na Općem saboru, dok početni dio reportaže parodira cjelokupnu situaciju u društvu vezanu za relativizaciju ustaštva koja je nastupila preuzimanjem vlasti odnosno, oformljivanjem Vlade RH. Objašnjenje koje je s HRT-a odaslano u javnost zvuči kao neuspjeli paravan za obračunavanje s „problematičnim“ isporučiteljem usluge, News-barom. „Problematičnim“ iz razloga što uredništvo koje je potpisalo priopćenje i navelo razloge raskida ugovora i zabrane emitiranja sporne emisije očigledno ne razumije što satira jeste, a posebice ne razumije koncept slobode izražavanja i kritike političkih i vladajućih elita.

U svom priopćenju dodaju kako je programsko vodstvo HRT-a svoju odluku donijelo u skladu sa Zakonom o HRT-u i Ugovorom između HRT-a i Vlade Republike Hrvatske te je uvjereni da bi svaki javni medijski servis u svijetu takav sadržaj ocijenio neprimjerenim i uvredljivim te ga odbacio.

Etički kodeks za novinare i kreativno osoblje doista definira pravila po kojima je javno poticanje na nasilje i mržnju nedopušteno. U članku 5. navodi se da je „svojem radu, javnim istupima i istupima na društvenim mrežama dužnost novinara i kreativnog osoblja poštovati pluralizam ideja i svjetonazora, dostojanstvo i slobodu pojedinaca i zajednica, nacionalne i općeljudske vrijednosti, kulturu i tradiciju.

⁴ HRT ukinuo 'Montirani proces' jer 'širi vjersku netrpeljivost', dostupno na: <http://www.24sata.hr/news/hrt-ukinuo-montirani-proces-jer-siri-vjersku-netrpeljivost-465551>, pristupljeno 26. kolovoza 2016. godine

⁵ 'Snimili su me za sporni Montirani proces, nema tu antisemitizma', dostupno na: <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/421294/Snimili-su-me-za-sporni-Montirani-proces-nema-tu-antisemitizma.html>, pristupljeno 26. kolovoza 2016. godine

Obveza je poštovati sve manjine i druge posebne društvene skupine, biti snošljiv prema razlikama te poštovati pravo na zaštitu privatnosti, dostojanstva, ugleda i časti svake osobe⁶. Također, u članku 29. zabranjena je diskriminacija i vrijeđanje „osobe po rasi, boji kože, vjerskoj ili nacionalnoj pripadnosti, životnoj dobi, spolu, seksualnoj orijentaciji, rodnom izražavanju, bilo kojoj fizičkoj ili mentalnoj osobini, bračnom, zdravstvenom ili nekom drugom stanju, životnom stilu, društvenom položaju, imovinskom statusu, razini obrazovanja, invaliditetu ili nekoj drugoj osobnoj karakteristici⁷“.

No, možemo li zaista ustvrditi da li je doista predmetna emisija raspirivala vjersku, nacionalnu i drugu netrpeljivost? Da bismo ušli u razmatranje toga, možemo se poslužiti uvidom u praksu Europskog suda za ljudska prava (ECHR) u Strasbourgu, koji kroz svoje presude donosi interpretacije odredbi Europske konvencije o ljudskim pravima. Elementi na temelju kojih ECHR odlučuje je li sloboda govora opravdano ograničena u nekom slučaju su sljedeći: namjera koju subjekt spornih izjava ima, kontekst u kojem se to dogodilo i koji je točno sadržaj tog govora⁸.

Kad govorimo o namjeri, Europski sud za ljudska prava čini razliku između namjere subjekta govora da u javnosti govori o nečemu što je predmet javnog interesa i namjere subjekta da širi mržnju ili čak da poziva na nasilje. Na primjer, u slučaju Jersild protiv Danske, Europska komisija za ljudska prava (institucija prethodnica Europskog suda za ljudska prava) je smatrala da namjere novinara koji je u TV emisiji intervjuirao pripadnike skupine koja se otvoreno služe govorom mržnje nisu bile da „širi rasističku ideologiju, nego da se s njom suočava kroz razotkrivanje. (...) Komisija nema dvojbe da je krajnja prenesena poruka bila anti-rasizam i osuda osoba koji su spremni poistovjetiti se s izjavama

⁶ Etički kodeks za novinare i kreativno osoblje HRT-a, dostupno na:

http://www.hrt.hr/fileadmin/video/Eticki_kodeks_za_novinare_i_kreativno_osoblje_HRT_a.pdf, pristupljeno 26. kolovoza 2016. godine

⁷ Etički kodeks za novinare i kreativno osoblje HRT-a, dostupno na:

http://www.hrt.hr/fileadmin/video/Eticki_kodeks_za_novinare_i_kreativno_osoblje_HRT_a.pdf, pristupljeno 26. kolovoza 2016. godine

⁸ Anne Weber, *Manual on hate speech*, Council of Europe Publishing, dostupno na:

https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/Hate_Speech_EN.pdf, pristupljeno 26. kolovoza 2016. godine

koje su dane⁹“. S druge strane, na primjer, u slučaju Garaudy protiv Francuske¹⁰, koji su se ticali presuda protiv Garaudyja za negiranje zločina protiv čovječnosti i poticanje na rasnu mržnju protiv Židova u objavljenoj knjizi, Europski sud za ljudska prava je zaključio da „ima ozbiljne dvojbe da izražavanje takvih stavova može imati zaštitu odredbi članka 10. Konvencije. Doista, iako politička kritika Države Izrael, ili bilo koje druge države, neupitno potpada pod tu odredbu, Sud smatra da se podnositelj zahtjeva ne ograničava samo na takvu kritiku, nego slijedi dokazanu rasističku svrhu¹¹“.

Nadalje, što se tiče sadržaja samog govora, Europski sud za ljudska prava smatra da se člankom 10. posebno štite politički govor ili stvari od javnog značaja, kao i religiozni govor¹². Također, Sud u kontekstu sadržaja posebno važnom smatra distinkciju između iznošenja vrijednosnih sudova i činjenica jer „dok se postojanje činjenica može dokazati, istinitost vrijednosnih sudova nije dokaziva. Zahtjev da se dokaže istinitost vrijednosnog suda je nemoguće ispuniti i sam po sebi krši slobodu mišljenja, koje je temeljni dio prava osiguranog člankom 10. (...) Međutim, čak i kad je neka izjava vrijednosni sud, mora postojati dostatna činjenična osnova koja je podupire...¹³

Kada Sud razmatra kontekst u kojem se izjava dogodila, posebno vodi računa o ulozi subjekta izjave u društvu, pri čemu je posebno važno je li subjekt političar, novinar ili član medija te državni službenik. Također, bitno je voditi i računa o statusu osoba koje se targetiralo izjavom i načinima širenja te potencijalnim utjecajima izjave, i tu je važno razgraničiti između političara kao javnih osoba i privatnih individua. Dodatno, Sud uzima u obzir i potencijalni utjecaj izjave te način njenog prenošenja, poput tiskanih medija, audiovizualnih medija i umjetničkih sadržaja. Pri tome, Sud ističe

⁹ Jersild protiv Danske, zahtjev br. 15890/89, neslužbeni prijevod

¹⁰ Garaudy protiv Francuske, zahtjev br. 65831/01, Press release

¹¹ Garaudy protiv Francuske, zahtjev br. 65831/01, Press release

¹² Anne Weber, Manual on hate speech, Council of Europe Publishing, dostupno na:

https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/Hate_Speech_EN.pdf, pristupljeno 26.

kolovoza 2016. godine

¹³ Pedersen i Baadsgaard protiv Danske, Zahtjev br. 49017/99

da je satira oblik umjetničkog izražavanja i društvenog komentara koji kroz sredstva pretjerivanja i iskrivljavanja stvarnosti prirodno cilja na provokaciju i uzbunjivanje¹⁴.

Čini nam se da je u slučaju Montiranog procesa upravo propušteno sagledati najvažniji element čina News bara, a to je namjera, odnosno procijeniti je li u ovom slučaju namjera News Bara bila da širi netrpeljivost prema Židovima, te pritom sagledati i kontekst u kojem je skeč napravljen, kao i njegov sadržaj.

Kao što smo napomenuli ranije, News Bar je satirični portal koji prenosi lažne vijesti koje su vrlo često pretjerani i do apsurdna dovedeni prikaz stvarnih društvenih i političkih događaja, problema, praksi i osoba, a koje News Bar ismijava i kritizira upravo kroz tu figuru hiperbole. Čitateljima News Bara i, u ovom slučaju, gledateljima njihove emisije dobro su poznate metode kroz koje oni djeluju te njihove članke i skečeve u Hrvatskoj više gotovo nitko ne shvaća doslovno, no ipak su shvaćeni ozbiljno, jer njihova kritika društva vrlo često zahvaća upravo one najozbiljnije društvene probleme, pri čemu su izrazito politični i pri čemu su njihove vrijednosti jasne i vidljive. Tijekom godina svog rada, News Bar se vrlo često posvećivao temama koje se tiču ljudskih prava i prava manjina, uključujući nacionalne i vjerske manjine, te se pritom i profilirao kao snažan zagovaratelj ljudskih prava. Upravo u činjenici da sadržaji koje oni prenose gotovo nikada nisu doslovni te ih se treba shvaćati upravo u tom ključu, te da su po tome i poznati, te u činjenici da su prepoznati po svom zalaganju za prava manjina može se iščitati nedostatak namjere da se širi rasna netrpeljivost, što je, kako je gore navedeno, prema Europskom sudu za ljudska prava jedan od ključnih elemenata pri procjeni je li u nekom slučaju opravdano ograničiti slobodu izražavanja. Također, argument za nedostatak te namjere može se iščitati u činjenici da je jedini gost u navedenom skeču bio Ognjen Kraus, predsjednik Židovske općine Zagreb, koji je u intervjuima nakon što je Montirani proces ukinut jasno rekao kako ne smatra spomenuti skeč širenjem rasne netrpeljivosti prema Židovima, te da ne bi pristao na sudjelovanje da se radi o širenju rasne netrpeljivosti: „*To je lov na vještice i nema veze s antisemitizmom. Zna se što je*

¹⁴ Anne Weber, *Manual on hate speech*, Council of Europe Publishing, dostupno na: https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/Hate_Speech_EN.pdf, pristupljeno 26. kolovoza 2016. godine

skeč. Prvo pitanje koje mi je bilo postavljeno bilo je upravo u vezi antisemitizma. Kako netko uopće može pomisliti da bih ja sudjelovao u tom intervjuu da je pitanje bilo antisemitsko? Vidio sam cijelu epizodu i sve je bilo u redu¹⁵“. Nadalje, s obzirom na vrijeme i kontekst u kojem je skeč napravljen, iz skeča je svakome tko poznaje način rada News Bara jasno da je to komentar onoga što se je Anto Kovačević izjavio na skupu HSP dr. Ante Starčević, tj. da se ovim skečom ismijavaju izjava Ante Kovačevića upravo zbog širenja rasnih predrasuda. Uzimajući u obzir ove elemente, upitne su i posljedice ovoga skeča. Iako je Montirani proces bio prikazivan na javnoj televiziji koja ima značajnu gledanost, te je mogao doprijeti do šire publike, upravo zbog činjenice da je News Bar prepoznat po tome što su sadržaji koje proizvodi satirični i ne shvaćaju se doslovno, te je i cijela emisija, a ne samo sporni skeč, u tom tonu, poruke koje su prenesene nisu mogle imati realne posljedice širenja rasne netrpeljivosti. Upravo suprotno, taj je skeč širi poruke protiv rasne netrpeljivosti razbijajući rasističke predrasude o Židovima, a koje su bile rečene na skupu A-HSP.

Uzimajući u obzir sve ove elemente, moramo zaključiti da nije bilo elemenata da se zaključi da je emisija Montirani proces raspirivala vjersku, nacionalnu i drugu netrpeljivost – upravo suprotno, te da je Hrvatska radiotelevizija stoga nije ni trebala ukinuti.

¹⁵ 'Snimili su me za sporni Montirani proces, nema tu antisemitizma', dostupno na: <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/421294/Snimili-su-me-za-sporni-Montirani-proces-nema-tu-antisemitizma.html>, pristupljeno 26. kolovoza 2016. godine